

A tabula szempontjából a prózairodalom ellentett pólusán a memoár áll, amely témájánál és az anyag művészi megformálásának mértékénél fogva a történelmi krónika és a vallomások jellegű írások széles skáláján mozoghat. Déry, Németh László, Illyés Gyula, Bernáth Aurél és Kolozsvári Grandpierre Emil alkotásai jelzik e műfaj újbóli felvirágzását. Szávai rámutat a vallomásirodalom tudatos írói fogásaira, művészi eljárásaira: a kihagyás az egyik leghatásosabb módszer, a hallgatás információértéke sokszor nagyobb az elbeszélésénél; másik gyakori eleme az ironia vagy a groteszk, a fantasztikum beépítése (Déry) pedig a műfaj ruganyosságát bizonyítja.

Az eozú két műfajnál nem kevésbé értékes és érdekes alkotások születtek a novellairodalomban annak ellenére, hogy a „novella nem tartozik az igazán megbecsült műfajok közé”. Az irodalomtörténeti tények is ezt igazolják, komolyabb kísérletek a novellahagyomány felderítésére csak a hetvenes évek második felében történtek (*19. századi elbeszélők; 20. századi elbeszélők; 101 elbeszélés*). Szávai e beindult törekvések folytatójaként rendszerezi a hetvenes évek nem kis mennyiségű anyagát (megemlítve itt néhány határon túli íróat is: Panek Zoltánt, Kovács Magdát, a *Külföldi ajándék* elbeszélői közül pedig Gion Nándort, Brasnyó Istvánt és Gobby Fehér Gyulát tartja a legtehetségesebbeknek).

Tipológiájának három fogódzója: a történet szerepe a novella szövegen belül, a cselekményt kiiktató elbeszélések szervezőelve, és a novella hosszúsága, aminek létjogosultsága akkor igazolódik, ha Örkény és az őt követők egyes perceseit kell besorolni. Ily módon felosztva a műveket Szávai arra a következtetésre jut, hogy a „formailag eléggé kötött novella paradox módon szabadabbnak, tágíthatóbbnak látszik, mint a sokkal kevésbé kanonizált líra vagy regény”. Ennek alapján jelöli ki — talán kissé eltúlozva — az elbeszélés helyét is a magyar irodalomban: „Alighanem ez a műfaj teremtette meg a lírával és a memoárral együtt az utolsó évtized legértékesebb alkotásait.”

FEHÉR Katalin

EGY „CIVILIZÁTOR” EMLÉKNYOMAI

Somlyó Zoltán: *Szabadkai karnevál*. Életjel, Szabadka, 1982

Egy romantikus életregénynek fordulatokban gazdag fejezete az a kilenc hónap, amelyet Somlyó Zoltán, a századforduló tipikusan szecessziós alakja a lassan városiasodó, de már akkor százezer lakost számláló hatalmas faluban, Szabadkán töltött. A kor divatos életérzése, a romantikus nyugtalanság űzte városról városra.

Szabadkára ékezeteskor, a tekintélyes *Bácskai Hírlap* munkatársaként még tele van hittel és lelkesedéssel. „Azok a fogalmak, melyekről azóta

mind a ketten megtudtuk, hogy többnyire csak nagybetűvel írt szavak: Dicsőség, Szeretlem, Barátság, eleven valóságként éltek tiszta szívében, s meg volt győződve, hogyha az utcára kilép, föltétlenül találkozik majd valamelyikkel.” — írta róla később Kosztolányi Dezső. Nos, Somlyó Zoltánnak, kilenc hónapig tartó küzdelmeinek színterére utazván elég volt a vonatokban szemügyre vennie Bácska valóságát, hogy ráeszméljen: egészen más várja, mint amit elképzelt a gazdag vidékről. A megismert provinciális művelődési körülmények azonban még inkább növelik harci kedvét és a demokratikus haladás, a korszerű ízlés érdekében hivatásbeli kötelességének erzi a gátlástalan véleménynyilvánítást, amely során teljes szélességben és mélységében megmutatkozhat a huszonkilenc éves fiatal-ember gazdag egyénisége. Nem a kultúrája nagy, hanem a tehetsége, erkölcsi súlya és — ennek következtében — írásainak visszhangja. Jóllehet túl sokat írt ahhoz, hogy függetlenül lehetne az újságírás kényszerítő körülményeitől, ám szerette azt, amitől szenvedett, ami nem igényelt tőle emélyültebb alkotómunkát. Ha a *Bácskai Hírlapban* közölt írásait (riportjait, színikritikáit és verseit) olvassuk, akkor az egyéniség ereje mellett legfeljebb egy-egy mondatát, mondatsorozatát érezhetjük önmagában is lenyűgözőnek. Szinte minden tekintetben szabálytalan, ám nem műfajteremtő módon. A stílrómantika gyakran oly mértékben ragadja magával, hogy az oda nem illő kifejezések hozzáférhetetlenné teszik mondanivalóját. Indulatai többször feleslegesen bonyolított mondatokban, furcsa szókapcsolatokban hülnek ki. Mégis van olyan hangja, amelyikre a nagyközönség is rezonál; a rámutatás, az eszméltetés szándéka tehát nem marad visszhangtalan, művelődési koncepciója rokonszenves, mert Somlyó Zoltán oly módon sürgette a városrendészeti kérdéseknek a megoldását, az alsó osztályok társadalmi és művelődésbeli felemelkedését, hogy közben túlhangsúlyozta az ízlésnek, a művészetnek a transzcendens jellegét. Novellái közül a művészet szerepe háromban misztifikálódik. Az egyikben az idegen tollakkal ékesedő Álnokot, a dilettáns költőt a „túlvilági rigmusok” igazságszolgáltatása bünteti meg; a másikban a romlott lelkű, ledér nőszemélyek sírva fakadnak a költészet hatására; míg a harmadikban a művészet, az elitkultúra képviselőjének el kell hagynia a durva és értetlen mindennapokat. Ez a mondanivaló természetesen drámai formát igényelne, Somlyó Zoltán azonban e korszakában, ahelyett, hogy magából az életből bontakoztatná ki az igazságot, inkább riasztó szenvedélyességgel az „élet fejére” olvassa ezt.

Somlyó Zoltán csupán novelláiban és alkalmassint nyelvében volt „fellegjáró”, nagyot akarása az életformának, az anyagi és szellemi kultúrának korszerűsítése szolgált. Bírálataiban és kommentárjaiban legfeljebb akkor volt szigorúbb a kelleténél, ha naiv nyíltsága, vitatkozó becsületessége alattomos ellentámadásra ösztönözte a parlagi szokásaihoz, korrupcióhoz ragaszkodó szabadkai polgárokat és tisztviselőket. Az ilyen durva tettekre saját maga is durván — a mai sajtóban már ismeretlen

hangon — válaszol. Magatartása azonban ekkor sem ellenszenves, mert mindig a város igazi érdeke mellett emeli fel szavát: legyen szó a palicsi tó sorsáról, színházépületről, az ébredező antiszemitizmusról, az újságírói etikáról vagy a sztrájkjukért megbüntetett aratókról.

A kötet nemegy írásában és több rigmusában az a személyesség is érték, amely a századelő „elátkozott” költőjének nem csupán csodálatot, de szánalmat is ébresztő élethelyzetét tárja fel. Ezekből láthatjuk, hogy a költő is az elesettek közé tartozik, állhatatosan védelmezi őket, de ugyanakkor írásainak megjelenése érdekében ő sem lehet annyira szabad, mint szeretne.

Nem csupán Szabadka művelődéstörténetének, de kultúránk egésze fejlődésének is fontos mozzanata az a kilenc hónap, amelyet Somlyó Zoltán a *Bácskai Hírlap* szerkesztőségében töltött. Hogy azt a *Szabadkai karnevál* című könyv is bizonyítja.

VAJDA Gábor

MÁRI NÉNI MESÉI

Az eltáncolt papucskok. Bukovinai székely népmesék. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1984

Az eltáncolt papucskok című gyűjtemény a csángók legkiválóbb mesemondójának, Fábian Agostonnénak ötven népmeséjét tartalmazza. Az andrásfalvi székelyek krónikásának, Sebestyén Ádám gyűjtésének felhasználásával a meséket válogatta és a szövegeket gondozta dr. Kovács Ágnes, a mesekutató kiváló szakembere.

Fábian Agos:onné teljes repertoárja, mintegy 170 népmese, a *Bukovinai székely népmesék I—II.* kötetében jelent meg. Ezekből a mesékből készült a válogatás az óvodás és iskolás gyerekek számára. Fábiónné több meséjének két változata van, a gyerekek számára egyszerűsít a meséken, főleg a tündérmeséken. Óvodásoknak legszívesebben állat- és formula-meséket vagy leegyszerűsített tündérmeséket mond, iskolásoknak tündérmeséket, felnőtteknek pedig térfás, realiztikus meséket.

A gyűjteményt *A székelyek története* vezeti be: Az Óperenciás-tengeren túl volt egy székely falu, Mádéfalva. Mária Terézia azonban leányzattá és így a székelyeknek menekülniük kellett. Bukovinába mentek, ahol öt falut alapítanak. A II. világháborúig élnek itt, de sokat szenvedtek. Ismét el kellett hagyni a szép, galambdúcos faházakat és új hazát keresni. Előbb Bácskában, majd Zalában és végül Tolna megyében telepednek le, ahol ma is boldogan élnek, míg meg nem halnak. „Ez tiszta igaz volt” — fejezi be Mária néni meséjét az ősokról, akik iránt így igyekszik felkelteni a kijáró tiszteletet.

Az eltáncolt papucskok meséi között nem egyszer fedezzük fel a bukovi-